

Студија за политиките 11

Ремонт на системот за социјална помош во Македонија: Симулирање на ефектите од воведувањето шема за гарантиран минимален доход (ГМД)

Марјан Петрески

Никица Мојсоска-Блажевски

Ремонт на системот за социјална помош во Македонија: Симулирање на ефектите од воведувањето шема за гарантиран минимален доход (ГМД)

Марјан Петрески

Универзитет „Американ колеџ“ Скопје

marjan.petreski@uacs.edu.mk

Никица Мојсоска-Блажевски

Универзитет „Американ колеџ“ Скопје

nikica@uacs.edu.mk

Апстракт

Целта на студијата е да предложи опции за реформа на системот за социјална помош во Македонија преку воведување шема за гарантиран минимален доход (ГМД). Дизајниравме и симулиравме три различни шеми за ГМД: стара оксфордска шема, шема со квадратен корен и шема за исплатливост на работата. Методологијата во оваа студија е составена од два дела: МК-MOD – микросимулациски модел за даноци и за надоместоци во Македонија и МК-Labour структурен модел за понуда на работна сила. Двата модела формираат бихевиористички микросимулациски модели за даноци и за надоместоци. Симулациите покажуваат дека во сите три шеми релативната сиромаштија значително се намалува (за околу една третина), додека апсолутната сиромаштија е целосно искоренета. Се подобрува доходовната нееднаквост. Сепак, при споредба на трите шеми, старата оксфордска шема произведува најповолни резултати за животниот стандард. Реакциите на понудата на работна сила сугерираат дека трите шеми имаат поголем ефект во поттикнување на поединците да влезат на пазарот на труд, отколку на двојките. Меѓутоа, сите три шеми не произведуваат дестимулации и успеваат да ги извадат луѓето од неактивност и инертна потрага по работа. Реакциите на пазарот на труд се дополнително нагласени кај сиромашните лица, а особено кај сиромашните жени. Постои мала супериорност на шемата за исплатливост на работата во овој однос, што е очекувано бидејќи нејзината основна цел е да поттикне активирање и да ги намали дестимулациите за работа. Конечната одлука за соодветната шема треба да ја донесе Владата, врз основа на идеологијата и приоритетот што се дава на еднаквоста наспроти ефикасноста. Особено, првите две шеми се инхерентно фокусирани на еднаквост и на прераспределба на доходот кон најранливите граѓани. Иако, условите што ќе бидат дел од шемата додаваат елемент на ефикасност во случај на нивно строго спроведување. Третата шема има за цел наоѓање рамнотежа меѓу еднаквоста и ефикасноста, односно обезбедување минимален животен стандард за најсиромашните, но, исто така, и давање стимулации за работа и можност за самоефикасност.

Клучни поими: гарантиран минимален доход, поттици за работа, понуда на работна сила, сиромаштија, нееднаквост

JEL класификација: H55, J22

Благодарност: Истражувањето беше великодушно поддржано од Институтот за економски истражувања и политики „Финанце тхинк“ Скопје, во рамки на проект поддржан од Британската амбасада во Скопје.

Оваа студија е подготвена во рамки на проектот “FISCAS+
Фискалната транспарентност и одговорност ги подобрува
политиките во областите на квалитет на живот, образование
и здравство” финансиран од Владата на Обединето Кралство,
со поддршка на Британската амбасада Скопје. Мислењата и
ставовите наведени во оваа содржина не ги одразуваат
секогаш мислењата и ставовите на Британската Влада.

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	4
2. ОПИС НА СОСТОЈБАТА: СИСТЕМОТ ЗА СОЦИЈАЛНА ПОМОШ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	5
3. ПРОГРАМИ ЗА ГАРАНТИРАН МИНИМАЛЕН ДОХОД ВО ЕУ: ПРАКТИКА И НОВИ РЕФОРМИ	8
3.1. ДИЗАЈНОТ НА ГМД ВО ЕУ.....	8
3.2. ГАРАНТИРАН МИНИМАЛЕН ДОХОД НАСПРОТИ УНИВЕРЗАЛЕН ОСНОВЕН ДОХОД.....	13
4. МЕТОДОЛОГИЈА И ПОДАТОЦИ	14
4.1. МИКРОСИМУЛАЦИСКИ МОДЕЛ ЗА ДАНОЦИ И ЗА НАДОМЕСТ – МК-MOD	14
4.2. МОДЕЛ ЗА ПОНУДА НА РАБОТНА СИЛА	16
4.3. ПОДАТОЦИ	20
5. ДИЗАЈНОТ НА ШЕМАТА ВО МАКЕДОНИЈА	21
6. РЕЗУЛТАТИ ОД МОДЕЛОТ	26
6.1. ПРЕСМЕТКИ СПОРЕД ХЕКМАН	26
6.2. ФУНКЦИЈАТА НА КОРИСНОСТ.....	28
7. ТРОШОЦИ И ЕФЕКТИ НА ШЕМАТА ЗА ГМД	30
7.1. ТРОШКОТ НА ШЕМИТЕ ЗА ГМД.....	30
7.2. ЕФЕКТИ ВРЗ СИРОМАШТИЈАТА И НЕЕДНАКВОСТА.....	32
7.3. ОДГОВОРИ НА ПОНУДАТА НА РАБОТНА СИЛА.....	34
8. ЗАКЛУЧОК	37
9. ЛИТЕРАТУРА	40
ПРИЛОГ	43

СОДРЖИНА НА ТАБЕЛИ

ТАБЕЛА 1 – ВАЛИДАЦИЈА НА МК-MOD	16
ТАБЕЛА 2 – ДИЗАЈН НА ТРИТЕ ШЕМИ ЗА ГМД	23
ТАБЕЛА 3 – ЕФЕКТОТ ОД ПРЕДЛОЖЕНИТЕ ШЕМИ ВРЗ ГЛАВНИТЕ ПРОБЛЕМИ НА ШЕМИТЕ ЗА ГМД	25
ТАБЕЛА 4 – РЕЗУЛТАТИ СПОРЕД ХЕКМАН	27
ТАБЕЛА 5 – ПРЕСМЕТКИ НА ПРЕФЕРЕНЦИИТЕ (ТРАНСЛОГ ФУНКЦИЈА НА КОРИСНОСТ)	29
ТАБЕЛА 6 – РАБОТНИ ЧАСОВИ И ЕЛАСТИЧНОСТ НА УЧЕСТВОТО ЗА САМЦИ И ЗА ДВОЈКИ	30
ТАБЕЛА 7 – ТРОШОК И СЕМЕЈСТВА - ПРИМАТЕЛИ НА РАЗЛИЧНИ ШЕМИ ЗА ГМД	31
ТАБЕЛА 8 – ЕФЕКТИ НА РАЗЛИЧНИТЕ ШЕМИ ЗА ГМД ВРЗ СИРОМАШТИЈАТА И НЕЕДНАКВОСТА	33
ТАБЕЛА 9 – ОДГОВОРИ НА ПОНУДАТА НА РАБОТНА СИЛА ЗА САМЦИ	43
ТАБЕЛА 10 – ОДГОВОРИ НА ПОНУДАТА НА РАБОТНА СИЛА ЗА МАЖИ ВО ДВОЈКИ	44
ТАБЕЛА 11 – ОДГОВОРИ НА ПОНУДАТА НА РАБОТНА СИЛА ЗА ЖЕНИ ВО ДВОЈКИ	45

СОДРЖИНА НА СЛИКИ

СЛИКА 1 – ОДГОВОРИ НА ПОНУДАТА НА РАБОТНА СИЛА ЗА САМЦИ	35
СЛИКА 2 – ОДГОВОРИ НА ПОНУДАТА НА РАБОТНА СИЛА ЗА МАЖИ ВО ДВОЈКИ	35
СЛИКА 3 – ОДГОВОРИ НА ПОНУДАТА НА РАБОТНА СИЛА ЗА ЖЕНИ ВО ДВОЈКИ	36

1. Вовед

Вработувањето се смета за главен пат до индивидуалната независност и самоефикасност, но и најдобар начин за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост. Меѓутоа, некои категории граѓани се соочуваат со тешкотии во пристапот до работа од различни причини, кои се привремени или траат подолг период. Улогата на социјалната помош е да овозможи материјално обезбедување на тие граѓани и да го одржи нивниот животен стандард на одредено ниво, што е финансиски достапно и изводливо за државата. Дури и меѓу работниците што успеваат да најдат работа, некои ќе бидат вработени со многу ниска плата, скратено работно време, со договори за привремено вработување итн., односно и понатаму ќе живеат во сиромаштија (таканаречени „вработени сиромашни лица“).

Веќе многу децении се веруваше дека економскиот пораст и развој се основниот пат за намалување на сиромаштијата, нееднаквоста и на социјалната исклученост. Меѓутоа, во последните години, особено по глобалната економска и финансиска криза, се појавија нови размислувања според кои растот сам по себе не може да ги реши социјалните проблеми. Всушност, некои од познатите економисти, како што е добитникот на Нобелова награда Џозеф Стиглиц, постојано го насочуваат вниманието кон растечките нееднаквости. ОЕЦД, исто така, побара нов пристап кон порастот, кој треба да биде и инклузивен. Се зголемуваат литературата и авторите што тврдат дека поголемата поддршка на ранливите лица може да доведе до подобри економски и социјални резултати (Crepaldi et al., 2017). Во рамки на ЕУ, се интензивира дискусијата и дебатата, но и посветеноста кон зајакнување на социјалната димензија на ЕУ, дури и за воведување европска шема за минимален доход. Постои консензус дека е потребно да се спроведат различни активности и иницијативи за да се остварат целите на Европа 2020. Гарантираниот минимален доход (ГМД) има важно место во целата дискусија за постигнување на социјалните цели, особено целта за сиромаштијата. Паралелно, на ниво на ЕУ и во некои држави, идејата за воведување шеми за универзален основен доход е многу силна и во експериментална фаза.

Иако ГМД е воведен во земјите на ЕУ веќе речиси три децении, идејата за воведување слична програма во Македонија го привлече вниманието дури неодамна, кога беше предложена како дел од предизборната програма на сега владејачката политичка партија / Владата. Сепак, во рамки на програмата, нема детално објаснување за дизајнот на ГМД, што остава простор за оваа студија да симулира различни опции на шемата за ГМД и да ја препорача најефективната и најефикасна опција. Особено, треба да се земат предвид различните аспекти како трошоците на програмата, ефектот врз сиромаштијата и нееднаквоста,

потенцијалниот ефект врз понудата на работна сила (т.е. дестимулации за работа), механизми за спроведување итн.

Останатиот дел од студијата е организиран на следниов начин: Дел 2 ја опишува состојбата преку преглед на системот за социјална помош во Македонија. Дел 3 ја разгледува поставеноста на слични програми во ЕУ, главните проблеми во системот и најновите реформи. Дел 4 ги опишува податоци и основната методологија. Дел 5 го претставува нашиот дизајн на ГМД. Дел 6 ги претставува добиените резултати од регресијата. Дел 7 ја претставува ефективноста и ефикасноста на предложените шеми за Македонија. Дел 8 ги изнесува заклучоците.

2. Опис на состојбата: Системот за социјална помош во Република Македонија

Слично на повеќето европски земји, Македонија има сеопфатен систем за социјална заштита составен од: i) надоместоци базирани на придонеси (како што се пензиското и инвалидското осигурување), ii) пасивни и активни програми за пазарот на труд и iii) програми за социјална помош за заштита на доходот и за потрошувачката на сиромашните. Пасивните политики се претставена преку паричниот надомест во случај на невработеност базиран на придонеси, кој зависи од претходниот работен стаж. Меѓутоа, имајќи предвид дека 80 проценти од невработените во Македонија се долгорочно невработени, покриеноста на надоместот во 2012 година изнесуваше само девет проценти (од невработените лица). Освен тоа, надоместот е краткорочен.

Системот за социјална помош во Македонија може да се карактеризира како категоричен, а не универзален, бидејќи ги гарантира минималните ресурси / приходи за специфични подгрупи од населението, како што се невработените лица, лицата со пречки во развојот итн. Покрај тоа, системот е фрагментиран и се состои од многу видови програми, место од една сеопфатна програма. Постојат вкупно 16 одделни шеми на надоместоци, кои се дефинирани со законите како „права“ и две социјални програми. Од нив, 11 се социјални надоместоци, а пет се надоместоци за детски додатоци. Главната програма е социјалната парична помош (СПП). Другите програми вклучуваат: постојана парична помош (за лица што се трајно неспособни за работа, на пр. лица со пречки во развојот, стари лица), парична помош за деца без родители, детски додатоци, надомест за даватели на нега, еднократна парична помош, надомест на плата за членови на семејството што имаат намалени можности за работа поради одговорностите за нега на деца со пречки во развојот, домување, надомест за здравствено осигурување итн. Во последните две години, Владата вовеле нови мерки за социјална заштита во насока на намалување на сиромаштијата, иако некои од мерките, во суштина, се дел од демографската

политика (за зголемување на наталитетот). Двете социјални програми се надомест за потрошена електрична енергија и условениот паричен надомест.

СПП е главната програма за социјална помош, која дејствува како крајна мерка за поддршка на сиромашните лица / домаќинства. Таа е насочена кон домаќинствата чиито членови се способни за работа, но кои не се материјално обезбедени. Висината на надоместот е поврзана со големината на семејството (до пет члена), а може да се доделат најмногу 7.020 денари (во 2017 година) или околу 115 евра месечно. Програмата се базира на проверка на средствата, односно реалната сума што се доделува на домаќинството се пресметува како максимален износ (за конкретната големина на семејството) намалена за приходот што семејството / домаќинството го заработило. Подобноста се губи ако семејството заработи повеќе од нивото на СПП.

Вкупните трошоци за социјална помош (СПП, детски и семејни додатоци, надомест за инвалидност) во Македонија во 2016 година изнесуваа еден процент од БДП (0,99 проценти од БДП). Само програмата СПП изнесува 0,17 проценти од БДП, додека во последните години најскапата програма е надоместот за трето дете (0,37 проценти од БДП во 2016 година).

Во последните години, програмите за социјална помош претрпеа неколку реформи за подобрување на целта и на ефикасноста. Воведувањето на системот за управување со информации (МИС), кој обезбедува електронско поврзување на центрите за социјална работа (ЦСР), значително го намали бројот на корисници на СПП преку елиминирање на двојните или погрешни барања. Освен тоа, беа извршени измени на некои од програмите за да се зголеми компонентата за активирање и да се засили врската со пазарот на труд. Воведена е нова голема програма - програмата за условен паричен надомест за родители на ученици од средно образование што се приматели на СПП, со цел да се прекине магичниот круг на сиромаштија и ниско образование, кој се пренесува од генерација на генерација. Меѓутоа, не беа извршени детални истражувања за важноста на социјалната помош во намалување на вкупната сиромаштија, ниту силни напори и посветеност за длабока реформа на системот.

Како и на други места, иако програмата за СПП во Македонија има цел да го заштити доходот и социјалната интеграција на сиромашните граѓани, постојат дилеми за нејзиното потенцијално негативно влијание врз понудата на работна сила и зависноста од социјална помош. Vidović et al. (2011) тврдат дека постојат два меѓусебно поврзани елемента во процесот на активирање на примателите на надомест и нивно интегрирање во пазарот на труд. Првиот е елементот за поставување на условите, односно дали правната средина поттикнува активно барање работа. Од друга страна, овој елемент треба да ги поддржи сиромашните и социјално загрозените лица во нивните напори за барање работа бидејќи

веројатно е дека тие лица ќе се соочат со одредени пречки за учество и / или вработување. Оценувањето на средината што ги поставува условите и овозможува активирање во Македонија покажува дека националното законодавство и политиките не даваат силна поддршка на активноста на корисниците на СПП (Светска банка, 2013). Сепак, социјалниот систем има одредени стимули за забрзување на преминот од СПП во работен однос, како што се: а) опаѓачкиот редослед на надоместот (надоместот опаѓа на 50 проценти од одобриениот износ по три години од примањето) и б) правната гаранција за задржување на правото на СПП додека корисникот учествува во јавна програма за работа. Меѓутоа, нема докази дека овие стимули влијаат врз однесувањето на пазарот на труд и резултатите кај корисниците на СПП.

Пензиите имаат многу важна улога во намалување на сиромаштијата. Сиромаштијата пред социјалните трансфери во 2015 година беше 40,5 проценти, но пензиите ја намалија стапката на сиромашни или социјално исклучени лица (АРОПЕ) на 24,8. Меѓутоа, ефектот на социјалните трансфери врз сиромаштијата е прилично низок бидејќи тие успеаја дополнително да ја намалат стапката АРОПЕ (откако ќе се земат предвид пензиите) на 21,5 (само за 3,3 процентни поени). Сепак, ситуацијата е слична дури и во земјите на ЕУ, каде што социјалните трансфери немаат важна улога во намалување на сиромаштијата: просечниот ефект за ЕУ-28 е 4,1 п.п., додека просечната стапка на АРОПЕ во 2015 година изнесуваше 23,8 проценти (Crepaldi et al., 2017). Основна заштита против сиромаштијата е статусот што едно лице го има на пазарот на труд. И покрај генерално високата стапка на сиромаштија во земјата (21,5 проценти во 2015 година), вработените лица имаат релативно низок ризик од сиромаштија, каде што 8,9 проценти од вработените лица живеат во сиромаштија (односно, им се заканува ризик од сиромаштија и социјална исклученост - АРОПЕ). Сиромаштијата е највисока кај невработените лица (39,7 проценти) и други неактивни лица (освен пензионери), 26,7 проценти.

Во принцип, постојат три основни аргументи за подлабока реформа на системот за социјална помош во земјата: i) малата ефективност на социјалните трансфери во намалување на сиромаштијата; ii) ниското трошење на програми за социјална помош и iii) дестимулациите на пазарот на труд, кои произлегуваат од социјалната помош имајќи го предвид општото ниско ниво на платите и високата сива економија.

3. Програми за гарантиран минимален доход во ЕУ: практика и нови реформи

3.1. Дизајнот на ГМД во ЕУ

Европскиот столб за социјални права¹ го дефинира минималниот доход како обезбедување „доволно ресурси и социјална помош за живот, кој одговара на човековото достоинство и е дел од сеопфатна и конзистентна стратегија за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост“. (стр.1). Најчесто, програмите за минимален доход се шеми од последна инстанца достапни за најсиромашните граѓани со цел да им се обезбеди минимален стандард на живеење кога немаат други средства за финансиска поддршка. Програмите за минимален доход обезбедуваат заштитна мрежа за тие што не можат да најдат работа, немаат пристап до пристojна работа или не можат да работат. Во практика, нивните главни

¹ Минимален доход - кон европски столб за социјални права, достапно на: https://ec.europa.eu/commission/publications/minimum-income-european-pillar-social-rights_en.

корисници се лица што се способни за работа, но не можат да најдат работа, имајќи предвид дека невработеноста е основната причина што лицата не можат да имаат соодветен животен стандард (Crepaldi et al., 2017).

Шемите за гарантиран минимален доход (ГМД) спаѓаат во категоријата генерална или универзална помош, која не се базира на придонеси бидејќи обезбедува поддршка на доходот (паричен надомест) за сите квалификувани баратели, чијшто доход е под одреден праг, т.е. определениот минимален доход. Земјите-членки имаат различен пристап за утврдување на прагот: некои го базираат на истражувања за сиромаштијата, некои на други критериуми во економијата, на пример, минимална пензија, референтен буџет (за стоки и за услуги потребни за да се достигне прифатлив животен стандард) итн. Тие, исто така, обезбедуваат индексирање со инфлација, односно годишните промени се базираат на капацитетот на владата да го финансира ГМД. Поддршката на ГМД се заснова на проверка на средствата, односно примателот го добива гарантираното ниво на доход минус заработените приходи од различни ресурси, додека непаричните приходи ретко се земаат предвид. Програмите за ГМД најчесто имаат вградени услови, обично поврзани со активноста на пазарот на труд, активно барање работа, задолжително учество во програми за социјална интеграција, учество во стручно оспособување, понекогаш општествено корисна работа итн. Се смета дека тие услови прават ГМД да биде сеопфатна стратегија за активно вклучување, место само програма за поддршка на доходот.

Основната улога на ГМД е намалување на сиромаштијата, иако евалуациските истражувања за земјите на ЕУ покажуваат дека, обично, тоа не се постигнува (Figari, 2013; Penas-Casas, 2013). Особено, истражувањата покажуваат дека ГМД е значителен додаток во приходите на сиромашните, но, сепак, не успева да извади многу луѓе од сиромаштија. Ефективноста на ГМД во намалување на сиромаштијата зависи од целиот дизајн на програмата. Литературата утврдува неколку проблеми / елементи од програмата, кои се важни од аспект на ефективноста (Farinha Rodrigues, 2004; Clavet et al., 2012; Frazer and Marlier, 2016; Crepaldi et al., 2017):

- *Адекватност* – неуспехот на програмите за ГМД значително да ја намалат сиромаштијата е поврзан со адекватноста на шемата, т.е. великодушност. Истражувањата покажуваат дека многу сиромашни лица што добиваат ГМД и понатаму се под прагот на сиромаштија. Основната причина е тоа што нивото на надомест, обично, е под прагот на сиромаштија на АРОПЕ од 60 проценти од медијалниот доход, па дури и под тоа што се смета за екстремно ниво на сиромаштија (40 проценти од медијалниот доход). Освен тоа, нивото на надомест, обично, е многу под минималната плата (за да се избегне потенцијалниот дестимулирачки ефект), стапката на користење на надоместот е многу ниска, но, исто така, земјите, генерално, трошат малку на

ГМД, а некои земји од ЕУ сметаат дека тоа е резидуална шема во целата социјална помош и шеми за прераспределба. На пример, Penas-Casas (2013) ги класификува земјите од ЕУ во пет групи врз основа на великодушност на нивните шеми за минимален доход, каде што Данска е највеликодушна (минималниот доход е определен на 50 проценти од медијалниот доход), додека Латвија, Полска, Бугарија и Словачка имаат најмал праг со 20 проценти од медијалниот доход.

- *Стапица на сиромаштијата* – Неадекватни шеми за ГМД може да доведат до стапица на сиромаштијата. Иако ГМД им помага на луѓето да ги задоволат своите најосновни потреби, тој може да ги заглави корисниците во циклус на сиромаштија и на зависност, без да ги подобри нивните изгледи за пристап до образование, обука, работа итн. или, генерално, пристапот до можности.
- *Дестимулации* – програмите за ГМД може да доведат до дестимулации во понудата на работна сила и дополнително да го влошат проблемот со стапицата на сиромаштијата (Farihna Rodrigues, 2004; Clavet et al., 2012). Постојат неколку можни ситуации каде што програмата за ГМД може да предизвика дестимулации: работник, чиешто приходи од работа се само малку повисоки од нивото на ГМД може да реши да се повлече од пазарот на труд и да стане корисник на ГМД; невработено лице, кое е квалификувано да прима ГМД, може да го намали интензитетот на својата потрага по работа и / или да одбива понуди за работа (второто зависи од условите за квалификуваност и од строгото спроведување); работник со ниска плата, кој добива плата под прагот на ГМД може да не биде поттикнат да напредува во работата бидејќи тогаш нема да се квалификува да прима ГМД. Такви ситуации на дестимулирање може да бидат нагласени во стопанство со висока сива економија, на пример, работниците може да бараат од работодавците формално да им даваат пониска плата за да добиваат ГМД, а другиот дел од платата да го исплаќаат во готово (плата во плик). Дестимулациите се основната причина (покрај буџетските ограничувања) зошто великодушност на ГМД е ниска во многу земји. Важно е механизмите за квалификување и даноците да бидат поставени така за да не ги обесхрабрат луѓето да вложат напор да најдат работа или повеќе да заработат. Сепак, постојат начини како дестимулациите може да се намалат ако не и целосно да се избегнат. На пример, шемата за ГМД може да зема предвид само 80 проценти од приходот од работа во пресметките (Farihna Rodrigues, 2004). Надоместот за вработени, исто така, е конципиран за да ги сведе дестимулациите на минимум.
- *Проблеми во следењето* – Бидејќи основниот критериум за доделување ГМД е нивото на доход на лицето / домаќинството, клучно е правилно да се

пресметаат приходите од различни извори. Во рамки на законодавството или подзаконските акти, земјите детално ги утврдуваат сите извори на приходи што се земаат предвид при пресметката на доходот, но во практика произлегуваат проблеми од приходите заработени во неформалната економија, дознаките (кои во некои земји како Македонија може да бидат големи), непарични приходи итн.

- *Целосна стапка на користење* – Практиката покажува дека не сите лица што се квалификувани за ГМД поднесуваат барање за шемата и добиваат надомест. Различни фактори доведуваат до целосно користење на надоместот, како што се недостигот од информации кај тие на кои им е потребна програмата (социјално исклучените лица), сложеноста на постапките и барањето, стигматизацијата поврзана со примањето ГМД итн. Може да се претпостави дека овие проблеми може да бидат поголеми за најранливите, социјално исклучени и сиромашни граѓани, т.е. тие на кои ГМД им е најпотребен. Некомплетната искористеност значително ја намалува ефективностa на ГМД. Ново истражување на Европската мрежа за минимален приход - ЕМИН (2015) покажува дека неискористеноста во земјите на ЕУ варира од 20 проценти до 75 проценти.

Овие и други проблеми се мотивацијата за постојаните реформи на шемите за ГМД во ЕУ, но тие поттикнаа и нов концепт, а тоа е основниот доход. Најновите реформи во системот за ГМД во земјите од ЕУ беа во следниве три области (Crepaldi et al., 2017):

- Подобрување на условите и на компонентата за активирање на ГМД. Основната цел е да се намалат дестимулациите на пазарот на труд преку условување на квалификуваноста со активност на пазарот на труд, работни обврски и политика за вработување. Таквиот тренд, на пример, доведе до отворање едношалтерски системи за примателите на ГМД (комбинирајќи ги социјалните услуги и услугите за вработување), потпишување договор за обврските на барателот (Обединетото Кралство) итн. Генерално, во земјите од ЕУ, природата на шемите за минимален доход е променета од мерка за економска поддршка до активна мерка што има цел да ги поддржи сиромашните при нивното преминување од социјална исклученост во инклузивен социјален и економски живот.
- Воспоставување построги критериуми за квалификување, како намалување на максималното време за користење на ГМД, намалување на нивото на надомест (во Германија) итн.
- Поедноставување на компликуваните системи со многу видови надомест во една општа програма за минимален доход (како во Франција, Италија и Обединетото Кралство). Меѓутоа, сè уште нема истражувања што ќе го

покажат ефектот од замената на старите шеми со нови. Австрија, исто така, премина од традиционална социјална помош кон ГМД, со планови да отвори едношалтерски систем за сите приматели на надомест, кои се способни за работа во Јавната служба за вработување за да ја зголеми нивната поврзаност со пазарот на труд. Меѓутоа, тој план не успеа поради отпор од страна на сојузните покраини. Кипар воспостави шема за ГМД во 2014 година, која ја замени претходната Програма за јавна помош. ГМД ја прошири покриеноста на некои групи граѓани што стануваа сè поранливи и изложени на ризик од сиромаштија. Тоа треба да доведе до подобро определување на лицата на кои им е потребна претходната програма, што ќе има поголем ефект врз сиромаштијата.

Некои од новите земји-членки, исто така, развиваат нови шеми за ГМД или ги подобруваат старите, веќе воспоставени шеми. Бугарија има воведено основна шема за ГМД и во моментот формира пилот-центри за вработување и социјална помош како нов модел за интегрирани социјални услуги и услуги за вработување. Хрватска воведо општа шема за ГМД во 2014 година, која го замени претходниот систем на фрагментирани и ограничени мерки за социјална помош. Шемата за ГМД во Хрватска се базира на проверка на средствата и на имотот. Таа претрпи мали измени во 2015 година и во 2016 година за веќе да нема рокови за примање надомест (дури и за работоспособните лица) и има компонента за надомест за вработени (надомест за исплатливост на работата) имајќи предвид дека корисниците што ќе најдат работа ќе продолжат да го добиваат надоместот во првите три месеци од вработувањето.

3.2. Гарантиран минимален доход наспроти универзален основен доход

Од друга страна, постои сè поголема дебата во земјите од ЕУ за можноста за воведување универзален основен доход (УОД). Иако Комисијата за правни работи усвои универзален основен доход, Европскиот парламент на пленарна седница на гласањето од 16 февруари 2017 година истиот го одби. Меѓутоа, некои земји-членки на ЕУ продолжија со идејата и почнаа експерименти за да ја тестираат и да ги испитаат потенцијалните ефекти. Освен тоа, УОД, исто така, беше важна тема за која се дискутираше на собирите на лидерите, како што е Светскиот економски форум (СЕФ) во Давос во 2017 година и Меѓународниот економски форум во Санкт Петербург во 2017 година.

Основната разлика меѓу ГМД и УОД е во тоа што УОД е безусловен, што значи дека секое лице со приход понизок од одреден вредносен праг се квалификува за УОД, без да се условува поддршката за активирање на пазарот на труд или друго однесување. Идејата за основен доход стана важна во ерата на големи структурни промени, кои фундаментално влијаат врз пазарот на труд. Автоматизацијата, дигиталната револуција, глобализацијата и економските кризи ја зголемија невработеноста, ги намалија шансите на невработените да најдат работа, ја зголемија несигурноста на работните места, ја ослабнаа социјалната заштита и ги зголемија сиромаштијата и нееднаквоста (Европски парламент, 2016). Сите овие промени и очекуваната идна дигитализација го зголемуваат интересот за безусловен основен доход. Студијата на Европскиот парламент тврди дека УОД би помогнал во поправедна распределба на надоместот од автоматизацијата и од дигитализацијата. УОД како едноставна, транспарентна и сеопфатна шема може да ги замени актуелните шеми на ГМД (или други програми за социјална помош) и да произведе поголеми ефекти за намалување на сиромаштијата, отколку континуираното реформирање на ГМД за да се избегнат неговите административни ограничувања и трошоци, комплексни правила, да се спречи измама и злоупотреба итн. Сепак, се чини дека воведувањето таква шема повеќе е привилегија на најразвиените земји, а не опција за сите.

Швајцарија беше првата земја што спроведе референдум за воведување УОД во висина од 2.500 швајцарски франци месечно, во јуни 2016 година, но предлогот беше одбиен од гласачите. Од земјите во ЕУ, Финска, Холандија и Данска спроведуваа експерименти во текот на 2017 година за да ги испитаат потенцијалните ефекти на шемата за УОД. На пример, Финска ќе вклучи од 5.000 до 10.000 граѓани во експериментот каде што на учесниците ќе им бидат дадени 500-700 евра месечно како безусловна и универзална месечна исплата. Целта е да се

испита ефектот од УОД, и потенцијално да се замени моменталниот сложен систем на државни субвенции за невработеност, домување, студирање, родителско отсуство итн. Експериментот е првенствено осмислен да го оцени ефектот од УОД врз вработувањето (имајќи ја предвид идејата дека основниот доход поттикнува вработување) место социјалната димензија на шемата. Во експериментот од Утрехт, почнат на 1 јануари 2017 година, Владата на Холандија тестираше неколку алтернативи на шемата за УОД, каде што некои корисници го добиваа надоместот безусловно (плус добиваа одреден бонус ако извршат волонтерска работа), а некои под одредени услови. Резултатите од овие експерименти може дополнително да ја промовираат идејата за воведување УОД или може да покажат дека шемата не е ефективна и не ги решава основните недостатоци на ГМД.

4. Методологија и податоци

Методолошкиот концепт во оваа студија е составен од два дела: МК-MOD – микросимулациски модел за даноци и за надоместоци во Македонија и МК-Labour – структурен модел за понуда на работна сила во Македонија. Двата модела формираат бихевиористички микросимулациски модели за даноци и за надоместоци. Тие се објаснети подолу.

4.1. Микросимулациски модел за даноци и за надоместоци – МК-MOD

МК-MOD е микросимулациски модел за даноци и надоместоци во рамки на семејството на ЕВРОМОД. Тоа е статичен модел каде што индивидуалното однесување (активност на пазарот на труд, вработување, грижа за деца, заштеда итн.) се претпоставува дека е егзогено на системот за даноци и надоместоци. Тој припаѓа на семејството „стандардни“ статични модели каде што лицата / домаќинствата избираат да го нудат својот труд (работни часови) до таа точка во која „маргиналната некорисност од работата е еднаква на маргиналната корисност од расположливиот доход (нето од данок)“ (Saez, 2010, стр.180). Во таквата поставеност, даноците и социјалните трансфери влијаат врз однесувањето на пазарот на труд менувајќи ја релативната вредност на работата наспроти слободното време.

Моделот овозможува да се симулираат помошта за доходот, детските додатоци, паричниот надомест во случај на невработеност, директните даноци и придонесите за социјално осигурување. Предноста на базата на податоци што ја користевме тука, Анкетата за квалитетот на живот во 2017 година, е во достапноста на детални податоци за изворите на приходи (на пример, приходи од плата, самовработување,

пензии, дивиденди, камати итн.), вклучувајќи ги и социјалните трансфери (како социјална парична помош, детски додаток, паричен надомест во случај на невработеност, финансиска исплата за помош и нега од друго лице итн.) и дознаките. Ние симулираме директни даноци, придонеси за социјално осигурување и надоместоци за социјална помош. Симулираните наспроти реалните бројки се дадени во **табела 1**. Резултатите од симулациите прилично коректно ги имитираат реалните бројки, со исклучок на посебниот додаток и тој за трето дете. Поголемото отстапување кај првиот додаток се појавува бидејќи моделот не може концизно да ги идентификува децата со пречки во развојот што се квалификувани за додатокот, додека кај вториот додаток, отстапувањето не може да се објасни, особено имајќи предвид дека правилото за добивање надомест за трето дете е прилично едноставно.²

² Барем мал дел од разликата може да се објасни со фактот што некои домаќинства добиваат додаток за второ и за четврто дете бидејќи законот првично доделуваше и таков надомест.

Табела 1 – Валидација на МК-MOD

	МК-MOD пресметка (мил. денари)	Официјални бројки (мил. денари)	Отстапувањ е
Даноци			
Придонеси за пензиско осигурување	35.221.881.480	34.952.000.000	0,8%
Придонеси за здравствено осигурување	20.632.654.680	20.682.477.000	-0,2%
Придонеси во случај на невработеност	2.342.015.940	2.160.000.000	8,4%
Персонален данок на доход	15.229.451.640	15.306.000.000	0,7%
Надоместоци			
Социјална парична помош	1.014.634.285	1.020.401.047	-0,6%
Постојана парична помош	336.136.456	376.245.664	-10,7%
Детски додаток	129.988.405	103.114.064	26,1%
Посебен детски додаток	160.054.096	390.648.341	-59,0%
Додаток за трето дете	1.144.446.460	2.225.492.365	-48,6%
Нега за лице со спречености	1.567.824.206	1.713.987.026	-8,5%
Условен паричен надомест	60.943.968	59.265.000	2,8%

Извор: МК-MOD; Министерство за финансии; Министерство за труд и социјална политика.

Освен тоа, МК-MOD овозможува да се пресмета расположливиот доход, стапките на замена и ефективните маргинални даночни стапки. Тој овозможува да се репродуцира буџетското ограничување за секое домаќинство, т.е. латентниот збир на работни часови и алтернативи на доходот што е на располагање на домаќинството врз основа на симуирани вредности, додека моделот со понудата на работна сила го објаснува набљудуваното однесување.

4.2. Модел за понуда на работна сила

За да се извршат кохерентни симулации на политиките, моделот за понуда на работна сила мора да го истражи индивидуалното однесување на теоретски конзистентен начин (Clavet et al. 2013). Нелинеарноста на буџетските ограничувања ја компликуваат задачата кога работните часови се третираат како варијабла на

континуиран избор. Оттука, структурниот модел за понуда на работна сила што го користиме – МК-Labour, е модел на прекинат избор (van Soest, 1995), кој се појавува во два подмодела: едниот ги проценува преференциите за самци, а другиот за двојки. Пресметката на моделот се потпира на процена на максималната веројатност од условна логит-функција. Моделот за понуда на работна сила е целосно интегриран со статичниот модел, а се користи за да се добијат буџетските сетови во основното и реформираните сценарија. Тој наметнува услови за неутралност на приходите имајќи ги предвид бихевиористичките реакции. МК-MOD заедно со моделот за понуда на работна сила сочинуваат бихевиористички модел за даноци и надоместоци.

За неактивните и невработените лица, заработка по час не е позната. Прво, треба да конструираме предвидувања на платата за овие категории лица. Затоа се потпираме на предвидувањата од Хекмановиот модел за селекција (1979) за нивната пресметка.³ Моделот на Хекман е стандарден модел со две фази. Во првата фаза се користи следниов пробит-модел:

$$\Pr(Emp_i = 1) = \alpha_2 + \gamma_1 secondary_i + \gamma_2 tertiary_i + \gamma_3 age_i + \gamma_4 age_sq_i + \gamma_5 gender_i + \gamma_6 children_i + \gamma_7 partner_i + \gamma_8 benefits_i + u_i \quad (1)$$

Каде што Emp_i има вредност 1 ако лицето е вработено и 0 во спротивен случај, регресиран на вектор од објаснувачки променливи: $secondary_i$ и $tertiary_i$ се бинарни променливи (dummy) за нивото на образование (референтната категорија е основното образование); age_i ја означува возраста на лицето во години; age_sq_i е нејзиниот квадрат за да се опфати нелинеарноста на платата со возраста; $gender_i$ се однесува на полот на лицето; $children_i$ е бројот на деца на лицето i ; $partner_i$ е бинарна променлива што има вредност 1 ако лицето i има партнер; а $benefits_i$ е висината на социјалниот надомест (вклучувајќи ја и пензијата) што го добива лицето i , во илјади денари; u_i е идиосинкратскиот шок на веројатноста за вработување.

Во втората фаза, самоселекцијата во вработување е коригирана со вклучување на трансформацијата на предвидените индивидуални веројатности (1) како дополнителна објаснувачка променливс. Ја користиме следнава равенка за платата:

$$\ln w_i = \alpha_1 + \beta_1 secondary_i + \beta_2 tertiary_i + \beta_3 age_i + \beta_4 age_sq_i + \beta_5 gender_i + \varepsilon_i \quad (2)$$

Каде што, $\ln w_i$ е логаритамската едночасовна заработка на лицето i , која не е позната ако лицето не е вработено; другите објаснувачки променливи се како во

³ Пресметката не ги зема предвид следниве групи: невработени лица помлади од 18 години и повозрасни од 64 години, студенти, пензионери и лица со пречки во развојот поради нефлексибилната понуда на работна сила; вработени со нулта плата бидејќи тие, веројатно, не се резултат на нивниот човечки капитал туку на специфичната ситуација на пазарот на труд; како и самовработени лица поради различните фактори што влијаат на нивната плата.

(1); ε_i е идиосинкратскиот шок на платата. Под претпоставка дека грешките се заеднички нормални, се добива следново:

$$\ln w_i = \alpha_1 + \beta_1 \text{secondary}_i + \beta_2 \text{tertiary}_i + \beta_3 \text{age}_i + \beta_4 \text{age_sq}_i + \beta_5 \text{gender}_i + \rho \sigma_u \lambda + \varepsilon_i \quad (3)$$

Каде што ρ е корелацијата меѓу непознатите детерминанти на склоноста кон работа u_i , а непознатите детерминанти на платата ε_i , σ_u е стандардното отстапување на u , додека λ е инверзниот Милсов коефициент. Предвидувањата на (3) се користат за пресметка на приходот од работата на невработените лица за трите можности на работно време и соодветните групи на расположлив доход.

Откако ќе го пресметаме расположливиот доходот за сите избори и за сите лица, вработени и невработени, следниот чекор е да се примени ML методот на условна логит-функција за да се утврдат параметрите на преференциите во функцијата на корисност.

Претпоставката е дека секое лице / партнер во двојка може да работи 0, 20 или 40 часа, што одговара на неучество, работа со скратено работно време и со цело работно време⁴, што доведува до три можности за самци и до девет можности за двојка и обезбедува тројка од расположливиот доход и од работното време на лицето / партнерот. Изборот на лицето / партнерот е даден со $\{h^1, h^2, \dots, h^p\}$, каде што p е бројот на изборот на работните часови (0, 20, 40). Се претпоставува дека лицата / партнерите имаат максимална функција на корисност, која се дефинира преку слободно време - I и нето-доход - y , во однос на временското ограничување и на ограничувањата на доходот:

$$\max U^i(I^i, y^i) \quad s.t. \quad y^i \leq y^i(I^i, w) \quad \text{and} \quad I^i \leq T, \quad (4)$$

Каде што i одговара на одредено ниво на слободно време. Часовите на слободно време, $I^i = T - h^i$, се дадени преку времето што е на располагање, T , минус работните часови h^i . Нето-доходот е еднаков на заработката од работа, wh^i , плус

⁴ Работата со скратено работно време не е вообичаена во Македонија: ниту вработените ниту работодавците не се навикнати да бараат / нудат договори на скратено работно време. Затоа процентот на тие што работат со скратено време во вкупниот број вработени лица е само 2,9 проценти. Медијаната на неделните часови на лицата што се вработени со скратено работно време е малку повисока од 20. Меѓутоа, решивме да работиме со опции од 0, 20 и 40 часови.

28 проценти од нашиот работен примерок се работници со прекувремена работа, од кои една половина работат по 48 часа. Меѓутоа, решивме во нашата анализа да симулираме само до четириесет часови бидејќи веруваме дека ова пријавување на прекувремена работа е произволно, односно испитаниците најчесто упатуваат на „останување прекуремено на работа“, а не дека „се платени за прекувремената работа“ и дека тоа е вклучено во договорот.

приходот што не е поврзан со работата, N , плус пензиите и социјалните надоместоци, B , минус даноците на доход и придонесите, T (Keane and Moffitt, 1998):

$$y^i(h^i) = wh^i + N + B(wh^i, N, Z^n) - T(wh^i, N, Z^n), \quad (5)$$

Каде што Z^n е вектор од демографски променливи. Треба да се нагласи дека само приходот од работата и социјалната помош зависат од изборот на работното време и соодветната стапка на плата. Оттука, во зависност од изборот на лицето за работното време, лицето може да биде или да не биде квалификувано за социјален надомест. Расположливиот доход, кој го користиме тука, е доходот пресметан во рамки на МК-MOD (дел 4.1).

Транслог-функцијата на корисност ја пишуваме како збир од систематски дел и случајна компонента:

$$U_{ij}(y^i, I^i) = V(y^i, I^i; Z^n, \theta) + \xi^i \quad (6)$$

Каде што, U_{ij} е корисноста на домаќинството i кое врши избор j ; y^i , I^i и Z^n се како претходно; θ е вектор на параметрите што треба да се пресметаат; а ξ^i е случајна променлива, која го покажува ефектот од непознатите променливи врз евалуацијата на (y^i, I^i) . За една двојка, изборот $j=0, \dots, J$ одговара на сите комбинации на прекинатото работно време на сопругниците. Во (4), претпоставуваме дека функцијата на корисност има случајна компонента за да се предвиди можноста лицата / партнерите да не ги знаат совршено своите нивоа на корисност или фактот дека нивниот оптимален избор на понуда на работна сила може да не одговара точно на прекинатиот избор што сме го извршиле; тоа, исто така, го зема предвид фактот дека тешкотиите воведени преку оданочувањето може да предизвикаат групирање на нивоата на понуда на работна сила различни од тие што се прецизирани со прекинатиот модел што го спроведуваме. За целите на идентификација, ξ^i се претпоставува дека е независно и идентично дистрибуирана како екстремна вредност на случајна варијабла од Тип-I (т.е. Гумбелова дистрибуција) (Clevet et al. 2013).

Се користи следниов модел за пресметка:

$$U_{ij} = \alpha_3 + \delta_1 y_i + \delta_2 y_sq_i + \delta_3 (y * secondary)_i + \delta_4 (y * tertiary)_i + \delta_5 (y * age)_i + \delta_6 (y * age_sq)_i + \delta_7 (y * child)_i + \tau_1 h_i + \tau_2 h_sq_i + \tau_3 (h * secondary)_i + \tau_4 (h * tertiary)_i + \tau_5 (h * age)_i + \tau_6 (h * age_sq)_i + \tau_7 (h * child)_i + \tau_8 (i * h)_i + u_i \quad (7)$$

Каде што, U_{ij} е бинарна променлива со вредност 1 кога познатиот избор на домаќинството j е еднаков на назначениот избор и нула во спротивен случај; y_i го претставува расположливиот доход на лицето i ; h_i се часовите што ги сработило лицето i ; $child$ е бинарна променлива за самохран родител; додека другите обележувања се како претходно (тука се користат како интеракции со доходот и со часовите). Треба да се забележи дека кај двојките, y_i го претставува расположливиот

доход на домаќинството, *child* ќе биде бинарна променлива за заедничко дете (деца) на двојката, а сите други услови се внесуваат во регресијата за двата сопружника одделно, како и услов за нивните вкрстени работни часови. Како во Mojsoska-Blazevski et al. (2015), ги проценуваме ефектите од понудата на работна сила споредувајќи ја предвидената веројатност на секој избор според предреформските и постреформските услови. Предвидените веројатности за постреформското сценарио се засноваат на оптималното однесување условено од предреформското буџетско ограничување, т.е. истите процени на коефициентите од условиот логит пред реформата и новиот доход од постреформското сценарио.

4.3. Податоци

Студијата се базира на новоспроведената Анкета за квалитетот на животот во Македонија во 2017 година. Тоа е анкета со случаен примерок на национално ниво од 1.200 домаќинства и опфаќа 4.071 поединец, а обезбедува изобилство податоци за приходот од работа, социјалните примања, пензиите и дознаките. Други постојни анкети не ги обезбедуваат сите извори на приходи.

5. Дизајнот на шемата во Македонија

За целите на ова истражување и во отсуство на информации за потенцијалниот дизајн на шемата од владини претставници, ќе претставиме три дизајна на гарантиран минимален доход, кои често се среќаваат во литературата. Првите два се потпираат на таканаречените скали за еквивалентност⁵: првиот дизајн се потпира на „старата оксфордска“ скала за еквивалентност на ОЕЦД (OECD, 1982), каде што главата на семејството добива вредност 1, секој нареден возрасен член добива вредност 0,7, а секое дете добива вредност 0,5; втората е понова скала, исто така, предложена од ОЕЦД (2011), каде што се зема предвид квадратниот корен од вкупниот број членови во семејството. Користењето различни скали за еквивалентност може да влијае врз пресметката на сиромаштијата и на другите индикатори. На пример, скала што дава поголема важност на секој нареден член од домаќинството ќе резултира со пониска сиромаштија за возрасните и повисока за децата (Förster, 1994).

Потоа, збирот на пондерите во рамки на скалите за еквивалентност се множи со парична вредност. Во првиот случај, тоа е вредноста од 4.000 денари, додека во вториот тоа е 35. перцентил од релативниот праг на сиромаштија, што во моментот е еднакво на 4.830 денари. Со овој дизајн, семејство составено од двајца родители и две деца ќе добие максимум 10.800 денари, односно 9.660 денари, ако нивниот вкупен доход (приход од работа и пензии) е под овие нивоа. Ако добиваат одреден приход под овие прагови, тие, сепак, ќе имаат право да ја примат разликата меѓу вредносниот праг и доходот што веќе го добиваат. Специфичноста на овие две шемии е што максималниот надомест што семејствата би можеле да го добијат не ја надминува минималната плата, што е од суштинско значење за да не дојде до нарушувања на пазарот на трудот. Шемата содржи одредби за лицата со пречки во развојот и за самохраните родители за да се земат предвид степенот на ранливост на примателите и нивните индивидуални потреби (што, во актуелниот систем, се

⁵ Причината за користењето скали за еквивалентност е во едноставниот факт што, на пример, едно шестчлено домаќинство не може да се очекува да живее еднакво евтино како домаќинство со еден член, но како резултат на економиите од обем на шестчленото домаќинство не му се потребни шестпати повеќе ресурси од домаќинството со еден член за да го достигне истото ниво на благосостојба. Постои богата литература за скалите на еквивалентност, кои варираат од нормативни скали изработени од стручњаци и скали за еквивалентност што се користат кај конкретниот систем за социјална сигурност до скали за еквивалентност проценети од модели за побарувачката на потрошувачите, како и скали за еквивалентност базирани на мерење на субјективната благосостојба (види на пр., Hagenaars, 1986; Buhmann et al., 1988). Користењето скали за еквивалентност може да влијае врз составот на сиромашното население; de Vos and Zaidi (1997) документираат дека тоа се случува. Bishop et al. (2014) изнесуваат одредени докази за ефектот од субјективните скали за еквивалентност врз сиромаштијата.

врши преку различни видови програми за социјална помош, како што е објаснето погоре). Сите детали се наведени во табела 2.

Третата шема е малку поинаква од другите две. Таа ги опфаќа сите домаќинства со приход понизок од 15.300 денари, што е убедливо повисоко од минималната плата, но помошта е, главно, условена со моментно заработениот приход, за да се спречат можни нарушувања на пазарот на труд. Во оваа шема, семејството има право да добие надомест еднаков на 50 до 70 проценти од заработениот доход, во зависност од бројот на деца, а до 9.000 денари. Ова се прави со две цели: i) семејствата да бидат поттикнати да ги пријавуваат сите заработени приходи, особено тие што се добиени во готовина и / или во сивата економија; и ii) да се спречи поединците да ги одбиваат понудите за работа бидејќи надоместот по семејство ја имитира минимална плата по лице. Кога семејството остварува приход меѓу 9.000 и 15.300 денари, помошта е еднаква на разликата меѓу максималниот (15.300 денари) и заработениот доход. Иако една од целите на оваа шема е да се поттикне активирањето на барателите, таа, сепак, обезбедува минимален доход и за семејствата без приходи за да ги извади од екстремна сиромаштија, но не секогаш и од релативна сиромаштија. Според тоа, тие семејства ќе добијат надомест на нивото на екстремниот (познат и како апсолутен) праг на сиромаштија (1.125 денари) зголемен за 30 проценти, по член на домаќинство. За стандардно семејство од четири члена, ова би значело надомест од 5.850 денари, што е на слично ниво со сегашното ниво на СПП од 5.973 денари. Шемата, исто така, вклучува и одредби за лицата со пречки во развојот и за самохраните родители. Сите детали се наведени во табела 2. Врз основа на дизајнот, продолжуваме со претставување на резултатите.

Белешка за прашањето во однос на стапката на користење. Нашата анализа тука се базира на претпоставката за целосна искористеност на шемата, што може да биде теоретскиот максимум. Меѓутоа, методолошкиот концепт на моделот опишан во дел 4 не е поставен за да предвиди пониска стапка на користење во однос на селекцијата, т.е. кој реално не ја користи помошта. Ако тоа се случајни семејства, тогаш за моделот не се потребни никакви дополнувања. Меѓутоа, можно е веројатноста за користење да е висока меѓу најисклучените лица, помалку писмените и кај тие што живеат во далечни подрачја. Според тоа, за секој пристап што ги симулира ефектите од шемата врз клучните индикатори, при стапка на користење пониска од 100 проценти, ќе биде потребно соодветно да се анализира и моделира прашањето на селективноста. Тоа засега е надвор од оваа студија.

Табела 2 – Дизајн на трите шеми за ГМД

	Скала за еквивалентност на ОЕЦД („стара оксфордска“ скала)	Скала со квадратен корен	Шема за исплатливост на работата
Право за користење	<ul style="list-style-type: none"> - Еквивалентна вредност 1 за првиот член на семејство - Еквивалентна вредност од 0,7 за секој дополнителен возрасен - Еквивалентност од 0,5 за секое дете - Еквивалентните вредности се зголемуваат за 20 проценти ако возрасниот или детето има телесна или ментална спреченост; односно ако возрасниот е самохран родител, или детето живее со еден родител - Еквивалентната вредност по семејство е еднаква на збирот на индивидуалните еквивалентни вредности 	<ul style="list-style-type: none"> - Еквивалентна вредност 1 за секој член на семејство - Еквивалентните вредности се зголемуваат за 20 проценти ако возрасниот или детето има телесна или ментална спреченост; односно ако возрасниот е самохран родител, или детето живее со еден родител - Еквивалентната вредност по семејство е еднаква на квадратниот корен од збирот на индивидуалните еквивалентни вредности 	<ul style="list-style-type: none"> - Сите семејства со доход понизок од 15.300 денари
Паричен надомест	<ul style="list-style-type: none"> - 4.000 денари по единица од скалата за еквивалентност (на пр. семејство со 2 возрасни и 2 деца добива 10.800 денари) - Ако доходот на семејството (приходи од работа и од пензија) го надминува проценетиот износ на ГМД, семејството нема право на ГМД; - Ако доходот на семејството (приходи од работа и од пензија) е под проценетиот износ на ГМД, семејството ја добива разликата меѓу нивниот доход и проценетиот ГМД; 	<ul style="list-style-type: none"> - 35 проценти од 60^{тиот} перцентил на медијаната по единица од скалата за еквивалентност - Ако доходот на семејството (приходи од работа и од пензија) го надминува проценетиот износ на ГМД, семејството нема право на ГМД; - Ако доходот на семејството (приходи од работа и од пензија) е понизок од проценетиот износ на ГМД, семејството ја добива разликата меѓу нивниот доход и проценетиот ГМД; 	<p>Семејства без доход</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1.463 денари по член на домаќинството (30 проценти над апсолутната линија на сиромаштија) - 3.677 денари за еден возрасен со пречки во развојот; 5.148 денари за двајца возрасни со пречки во развојот, ако семејството нема деца - 1.575 денари по член на семејство со деца ако семејството има еден возрасен со пречки во развојот; 1.800 денари по член на семејство ако семејството има двајца возрасни со пречки во развојот <p>Семејства со доход</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ако семејството има доход под 9.000 денари, надоместот е: <ul style="list-style-type: none"> o 50 проценти од заработениот доход, во семејства со 2 или помалку деца o 60 проценти од заработениот доход, во семејства со 3 деца o 70 проценти од заработениот доход во семејства со 4 или повеќе деца или со најмалку едно дете со пречки во развојот или за самохран родител - Ако семејството остварува меѓу 9.000 и 15.300 денари, тогаш надоместот е еднаков на разликата меѓу 15.300 денари и заработениот доход - 80 проценти од минималната пензија за возрасен / дете со пречки во развојот или лице повозрасно од 65 години или самохран родител со дете помало од 3 години во семејства со доход што не е нула, а е помал од минималната пензија

Извор: Предлози на авторите, врз основа на литературата.

Предложениот дизајн на шемите се базира на прашањата и на проблемите во сегашниот систем за социјална помош (види дел 2), како и на искуството и на поуките што може да се извлечат од земјите на ЕУ (дел 3). Табела 3 опишува дали и како трите предложени шеми решаваат некои од најголемите предизвици во системот. Како што се гледа од табелата, шемите ги ублажуваат повеќето од проблемите на шемите за ГМД, со одредена супериорност (особено во врска со компонентата за активирање) на програмата за исплатливост на работата (ИСПЛАТЛИВОСТ НА РАБОТА).

Табела 3 – Ефектот од предложените шеми врз главните проблеми на шемите за ГМД

Проблеми	Стара оксфордска скала	Скала со квадратен корен	Шема за исплатливост на работата (ИСПЛАТЛИВОСТ НА РАБОТА)
Адекватност на шемата (нивоа споредени со прагот на сиромаштија)	На прагот на релативната сиромаштија		- За тие што не работат, програмата е поставена на 30 проценти над апсолутната линија на сиромаштија; - За вработените лица, програмата е повеликодушна
Компликуван систем со многу видови програми	- Решено, една шема со неколку одредби за најранливите лица и семејства (на пример, лицата со пречки во развојот итн.) - Големо намалување на административните трошоци и оптоварувањето на ЦСР		- Решено, една шема иако со малку поинакви одредби за вработените и за невработените сиромашни лица - Намалување на административните трошоци и оптоварувањето на ЦСР, иако е потребна реорганизација на работата
Стапица на сиромаштијата	Може да се намали значително имајќи предвид дека службениците за решавање предмети во ЦСР ќе имаат време да се фокусираат на реалните потреби на сиромашните и да им помогнат во пристапот до образование, обука или вработување		
Дестимулации на пазарот на труд	Може да се реши, ако шемата вклучува услови (не можеме да го симулираме ефектот на условите, но даваме одредени препораки за тоа)		Посилно намалување на дестимулациите во споредба со другите две програми. Шемата може да вклучува одредени услови, но нејзината главна предност е тоа што има вградени стимулации за лицата да бараат работа и да прифатат понуда за работа
Приходи заработени во неформалната економија	Програма што се базира на проверка на средствата, но во првите 4 години не предвидуваме никакви обиди за правилно да се опфати неформалниот приход (или од неформална работа или од дознаки и слично). Условите и компонентата за активирање треба да ги опфатат лицата што работат неформално, но нема да го решат прашањето со сезонските работници, земјоделците итн.		Програма што се базира на проверка на средствата и се фокусира на известување и на поттикнување на формализирањето на доходот за лицата со ниска заработка
Потенцијално ниска стапка на користење	Бидејќи администрирањето ќе стане полесно, стапката на користење би требало да се зголеми		Бидејќи администрирањето ќе стане полесно, стапката на користење би требало да се зголеми. Иако, може да очекуваме малку пониско користење кај вработените лица

6. Резултати од моделот

6.1. Пресметки според Хекман

Пресметките на равенката за платата (3) се претставени во **Табела 4**. Сите коефициенти го имаат очекуваниот знак. Образованието се исплатува, но ефектот е посилен за жените. Возраста, од друга страна, важи само за мажите. Родовиот јаз во платите е 10 проценти, што сугерира дека јазот се намалил во споредба со претходните пресметки (Petreski et al. 2014), веројатно првенствено поради воведувањето минимална плата во 2012 година. Резултатите се слични со очекувањата во равенката за селекцијата: високото образование ја зголемува веројатноста за вработување. Постарите лица имаат повисока веројатност за вработување, но само до одредена возраст, а потоа веројатноста се намалува. Мажите имаат повисока веројатност за вработување од жените. Трите ограничувања на исклучувањето покажуваат значајност, што е еден од двата услова за добар инструмент, иако првите два не се секогаш значајни. Меѓутоа, очекувано, бројот на деца на возраст до шест години во домаќинството е важен за учеството на жените во пазарот на труд: знакот правилно предвидува дека постоењето деца ја намалува веројатноста мајката да работи. Од друга страна, бракот (имањето партнер) е важен за веројатноста за работа кај мажите; очекувано, мажите во брак се сметаат за главните хранители во патријархалните домаќинства и затоа нивната склоност за работа се зголемува по склучувањето брак.

Обратниот Милсов коефициент (ламбда) сугерира значајна пристрасност во селекцијата, т.е. неслучајна селекција во работната сила, иако коефициентот е значаен само за мажите. Непознатите фактори што прават вработувањето да биде поверојатно имаат тенденција да бидат поврзани со ниски плати за мажите.

Табела 4 – Резултати според Хекман

ВАРИЈАБЛИ		СИТЕ	ЖЕНИ	МАЖИ
		(1)	(2)	(3)
Равенка за исходот (зависна: лог. плата)	Средно образование	0,139*	0,429***	0,100
		(0,082)	(0,142)	(0,094)
	Терцијарно образование	0,409***	0,798***	0,344***
		(0,097)	(0,194)	(0,101)
	Возраст	0,031***	0,009	0,005***
		(0,010)	(0,015)	(0,002)
	Возраст на квадрат	-0,000***	0,000	0,000
		(0,000)	(0,000)	(0,000)
	Пол (1=машки)	0,101***		
		(0,031)		
	Константа	4,005***	3,965***	4,656***
		(0,263)	(0,489)	(0,132)
Равенка за селекцијата (зависна: веројатност за вработување)	Средно образование	1,418***	1,564***	1,345***
		(0,108)	(0,170)	(0,157)
	Терцијарно образование	2,281***	2,473***	2,073***
		(0,124)	(0,188)	(0,176)
	Возраст	0,116***	0,144***	0,117***
		(0,024)	(0,033)	(0,035)
	Возраст квадратна	-0,001***	-0,002***	-0,001***
		0,000	0,000	0,000
	Домаќинството има дете на возраст од 3 до 6 години	-0,057	-0,288***	0,069
		(0,059)	(0,096)	(0,087)
	Лицето има партнер	0,143	-0,204	0,515***
		(0,089)	(0,127)	(0,130)
	Висината на социјалниот надомест	-0,031***	-0,032***	-0,025**
	(0,007)	(0,010)	(0,011)	
	Пол (1=машки)	0,768***		
		(0,065)		
	Константа	-4,203***	-4,583***	-3,576***
		(0,495)	(0,685)	(0,696)
athrho		-0,416***	0,097	-0,534***
		(0,148)	(0,322)	(0,121)
Insigma		-0,891***	-1,057***	-0,805***
		(0,037)	(0,043)	(0,039)
Опсервации		1.942	986	956
Цензуриран N		786	532	254
ламбда		-0,16	0,033	-0,22
SE ламбда		0,055	0,11	0,045
rho		-0,39	0,096	-0,49
sigma		0,41	0,35	0,45
LR тест на независ. рав. (rho = 0):		7,87	0,09	19,3
Prob > chi2:		0,005	0,76	0,000011

Извор: Пресметки на авторите.

*, ** и *** означуваат статистичка значајност од 10, 5 и од 1 процент, соодветно. Стандардните грешки се коригирани за хетероскедастичност.

6.2. Функцијата на корисност

Пресметките на условната логит- функција на корисност се дадени во **Табела 5.:** колона (1) ги претставува преференциите за самци, додека (2)-(4) за двојки. Маргиналната корисност на поединците се зголемува со доходот и се намалува со работните часови. Особено, коефициентот на работните часови е прилично висок. Меѓутоа, дополнителниот доход, на поголема возраст дава помала маргинална корисност. Слично, маргиналната некорисност со дополнителни работни часови е помала на повисока возраст и за лицата со терцијарно образование.

Кај двојките, корисноста не е во корелација со доходот на домаќинството, особено кај мажите. Кај жените, дополнителниот доход носи повисока маргинална корисност, но тоа се добива преку векторскиот производ на доходот и променливите за образованието, бидејќи маргиналната корисност од доходот се разликува кај жените со различно образование. Очигледно, средното и терцијарното образование носат прилично повисока маргинална корисност на заработениот доход, отколку основното образование. Наодот, можеби, е поврзан со доминантната неактивност на жените со основно образование, кои не придонесуваат кон семејниот доход и затоа имаат значително поинаква корисност од високообразованите жени, кои почесто се во работен однос.

Од друга страна, сработените часови се значајни и за мажите и за жените во двојки. Дополнителен работен час ја намалува корисноста за жените повеќе, отколку за мажите, што може да се објасни преку домашните обврски и грижата за децата на жените во патријархалните општества. Во двата случаја, дополнителниот час ја намалува маргиналната корисност, но само до одредено ниво: 25 часа за жените и 21 за мажите. Подолгата работа ја намалува маргиналната корисност во помал процент со зголемувањето на образованието, притоа, ефектот е посилен за жените.

Генерално, псевдо квадратот сугерира задоволителна статистичка соодветност (goodness-of-fit) на функциите на корисност: 39,2 проценти и 51,5 процент од корисноста би можеле да се објаснат со варијансата на вклучените регресори за самци и за двојки, соодветно.

Табела 5 - Пресметки на преференциите (транслог-функција на корисност)

	Самци		Двојки	
	(1)	Двајцата (2)	Жена (3)	Маж (4)
Доход	0,072***	-0,002		
	(0,027)	(0,098)		
*Возраст	-0,003**		-0,001	0,001
	(0,001)		(0,002)	(0,002)
*Возраст квадратна	0,000**			
	(0,000)			
*Средно образование^(a)	-0,001		0,080***	-0,004
	(0,007)		(0,017)	(0,033)
*Терцијарно образование	-0,007		0,055**	-0,033
	(0,008)		(0,022)	(0,035)
*Деца^(b)	0,011	0,001		
	(0,023)	(0,058)		
Доход квадратен	0,000	0,002*		
	(0,000)	(0,001)		
Работно време	-0,814***		-0,457***	-0,340***
	(0,142)		(0,054)	(0,063)
*Возраст	0,021***		0,001	0,000
	(0,007)		(0,001)	(0,001)
*Возраст квадратна	-0,000***			
	0,000			
*Средно образование^(a)	0,051		0,044***	0,021
	(0,038)		(0,015)	(0,020)
*Терцијарно образование	0,095**		0,082***	0,072***
	(0,044)		(0,020)	(0,025)
*Деца^(b)	-0,035		-0,019	0,004
	(0,107)		(0,026)	(0,031)
Часови квадратни	0,008***		0,009***	0,008***
	(0,001)		(0,001)	(0,001)
Часови на интеракција на мажите и на жените		0,001**		
		(0,000)		
Доход*Работно време	0,000		-0,002**	-0,002*
	(0,000)		(0,001)	(0,001)
N (c)	1.380	5.580		
Псевдо квадрат	0,392	0,515		
Тестот на Валд: заедничка значајност [Chi2 (16)]	-307,1	1404		
Prob > Chi2	0.000	0,000		

Извор: Пресметка на авторите.

Забелешка: (a) Изоставено е основното образование; (b) Вештачка варијабла за едно семејство со дете кај самци.

Коефициентите што ги добивме тука ја одредуваат еластичноста на понудата на работна сила. Средната еластичност е претставена во табела 6. Во табелата може да се забележат два важни тренда. Прво, мажите во брак имаат пониска еластичност од самците, додека трендот кај жените е обратен. Овој резултат е очекуван бидејќи мажите во двојки се сметаат за главни хранители и затоа не може да си дозволат да не работат (McClelland and Mok, 2012; Mastrogiacomo et al., 2013). Од друга страна, трендот кај жените би можел да се објасни со понагласената неактивност на мажените жени, кои, обично, се потпираат на приходот на сопругот, особено во руралните области, така што дополнително заработениот денар е повреден за нив.

Табела 6 - Работни часови и еластичност на учеството за самци и за двојки

	Самци	Двојки	
		Жени	Мажи
Еластичност на часовите	0,640	0,731	0,366
Еластичност на учеството	0,621	0,730	0,351

Извор: Пресметка на авторите.

Забелешка: Еластичноста е пресметана нумерички со зголемување за 1 процент на бруто-платата за мажи и за жени и со повторна пресметка на оптималната понуда на работна сила. Одговорите на понудата на работна сила се пресметани како просек од целиот примерок.

7. Трошоци и ефекти на шемата за ГМД

7.1. Трошокот на шемите за ГМД

Прво ќе ги претставиме резултатите поврзани со буџетскиот трошок на предложените шеми. **Табела 7.** го претставува просечниот износ на ГМД по семејство, вкупниот апсолутен и релативен трошок и гобемот на квалификуваните приматели. Првата колона ги претставува споредбените бројки за сегашната шема на социјална заштита, која е воспоставена, а наредните три колони ги претставуваат сите три шеми со кои вршиме симулации. Симулациите сугерираат дека трите шеми имаат сличен вкупен трошок, кој е малку понизок од 250 милиони евра, што е речиси 2,5 проценти од БДП, односно 2,5 пати поголем трошок од тој на сегашната социјална помош. Треба да се нагласи дека трошокот на шемата се одредува преку вкупниот потенцијален износ по семејство-примател, кој го диктира минималната плата, која, пак, претставува горна граница за нашиот надомест. Дополнително, пресметаните ефекти (ефектите врз сиромаштијата и врз буџетските трошоци) се поврзани со 100 проценти стапка на користење, што значи дека секое подобно семејство го добива надоместот. Меѓутоа, како што е објаснето во дел три, во некои земји и случаи, стапката на користење може да биде многу ниска.

Табела 7 – Трошок и семејства-приматели на различни шеми за ГМД

	Тековна шема за социјална заштита	Шема со скалата за еквивалентност на ОЕЦД	Шема со квадратната скала	Шема за исплатливост на работата
Буџетски трошок (мил. денари)	5.889	14.877	14.460	15.573
Буџетски трошок (% од БДП)	0,73	2,45	2,38	2,56
Број на семејства или поединци приматели	110.575	205.686	202.300	399.945
% на семејства- приматели во вкупните семејства	-	23,0	22,6	44,7
Просечен гарантиран минимален доход по семејство	-	6.027	6.057	3.244

Извор: Пресметки на авторите.

Конципирани на овој начин, досегот на шемите за ГМД убедливо го надминува досегот на моментната шема, што е очекувано. Меѓутоа, постојат значајни разлики меѓу трите шеми. Бидејќи првата и втората шема се слични, нивната покриеност е малку повисока од 200 илјади семејства, што претставува малку под една четвртина од вкупниот број семејства. Од друга страна, досегот на шемата за исплатливост на работата е двојно поголем, односно 400 илјади семејства, што претставува скоро половина од вкупниот број семејства. Тоа е очекувано бидејќи шемата за исплатливост на работата функционира според принципот „процент од заработениот приход“, со што се овозможува повисок износ на минимален доход по семејство (15.300 денари наспроти, во просек, 10.800 денари во другите две шеми). Како резултат на тоа, просечниот надомест на ГМД во првите две шеми е околу 100 евра месечно, додека кај шемата за исплатливост на работата изнесува нешто над 50 евра месечно.

7.2. Ефекти врз сиромаштијата и нееднаквоста

Табела 8. претставува неколку индикатори за животниот стандард: релативната и апсолутна сиромаштија, Џини-коефициентот и соодносот $s80 / s20$. Колона 1 ги претставува вредностите на индикаторите доколку не постоеше тековната шема за социјална помош. Колона 2 ги претставува вредностите на тековната шема, а колоните (3)-(5) вредностите што произлегуваат од симулацијата на трите шеми за ГМД. Читателите треба да запомнат дека овие пресметки се извршени на ниво на домаќинство, место на ниво на семејство, со цел да се обезбеди споредба со националната статистика, иако надоместот е дефиниран и доделен на ниво на семејство.

Доколку не постоеја актуелните социјални трансфери, релативната сиромаштија ќе беше 31,1 процент, додека апсолутната 4,8 проценти. Доходовната нееднаквост би била 40,9 проценти според Џини, додека највисокиот квинтил би имал 10,6 пати поголем вкупен доход од најнискиот квинтил. Соодветната релативна сиромаштија од националната статистика за 2016 година е 24,8 проценти, односно пониска од нашата процена. Со сегашната шема за социјална заштита, релативната сиромаштија се намалува за 5,8 п.п. до 25,3 проценти. Намалувањето во националната статистика е помало, за 3,3 п.п. до 21,5 проценти. Апсолутната сиромаштија се преполовува на 2,5 проценти, додека доходовната нееднаквост се намалува само маргинално: за 2 п.п. (Џини) и за 12,2 проценти ($s80/s20$).

Табела 8 – Ефекти на различните шеми за ГМД врз сиромаштијата и нееднаквоста

	Вредности без тековната шема за социјална помош	Вредности со тековната шема за социјална помош	Шема со скалата за еквивалентност на ОЕЦД	Шема со квадратната скала	Шема за исплатливост на работата
Релативна сиромаштија*	31,1%	25,3%	21,1%	22,0%	22,0%
Апсолутна сиромаштија**	4,8%	2,5%	0%	0%	0%
Џини-коэффициент	40,9%	38,9%	35,7%	35,9%	36,2%
S80/S20	10,6	9,3	6,6	6,8	7,1

Извор: Пресметки на авторите.

**семејства кои живеат под 60 проценти од медијаната; **семејства кои живеат со ПКМ од 1,90 долари (36,9 денари)*

Трите шеми за ГМД произведуваат прифатливи резултати. Во сите три случаи, релативната сиромаштија се намалува за најмногу 10 п.п., односно за значителна една третина. Слично, апсолутната сиромаштија целосно се искоренува. Доходовната нееднаквост се подобрува за 5 п.п. (Џини) и за околу една третина (s80 / s20). Сепак, кога трите шеми се споредуваат една со друга, „старата оксфордска“ шема произведува најповолни резултати, додека шемата за исплатливост на работата најмалку поволни резултати. Меѓутоа, разликите меѓу трите шеми не се статистички значајни.

7.3. Одговори на понудата на работна сила

На крај, ги претставуваме одговорите на понудата на работна сила од лицата за шемите. Тоа е особено важно од две причини: i) секоја шема за надоместоци што треба да се воведо во земјата не смее да предизвика нарушувања на пазарот на трудот, особено за нискоквалификуваните лица; и ii) реакциите на пазарот на труд може да бидат важни за креаторите на политики при проектирањето на шемата на ГМД кога различни шеми за ГМД произведуваат слични резултати кај индикаторите за животниот стандард, како во табела 8.

Во следните слики, резултатите ги претставивме одделно за самци (со или без деца) и за двојки (со или без деца), покрај конструирањето на моделот за понуда на работна сила МК-Labour, додека табелите со соодветните бројки се дадени во прилогот за полесна навигација низ разликите.

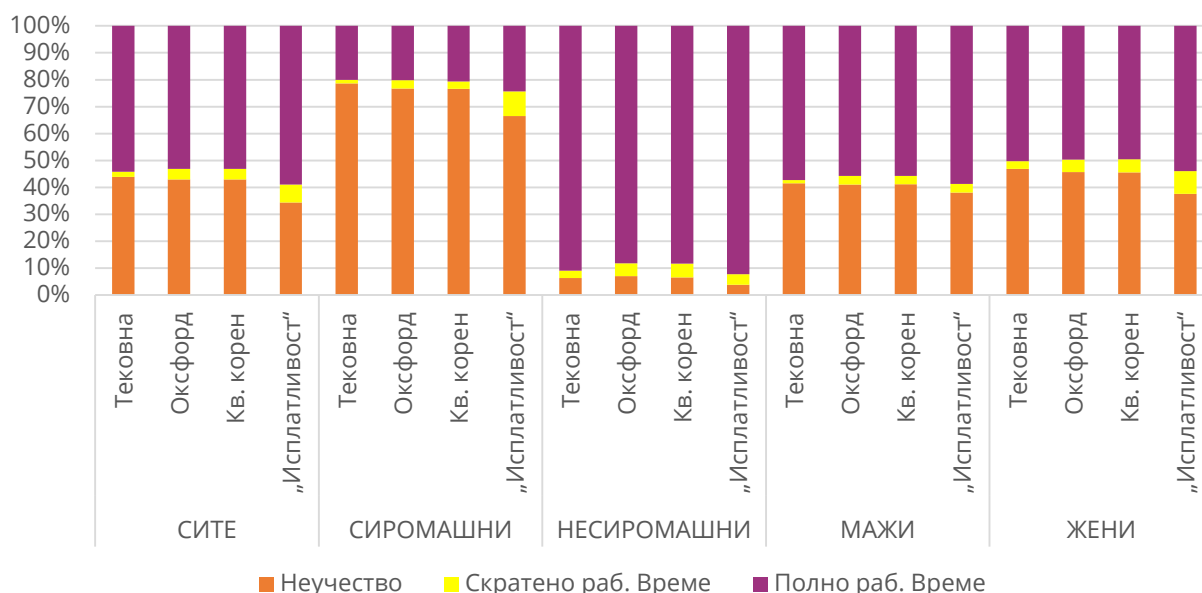
Во секоја наредна слика претставуваме две групи одговори. „Реалните“ одговори на понудата на работна сила се тие што во моментот се забележани на пазарот на труд, додека „тековните“ се однесуваат на предвидените одговори на понудата на работна сила од емулацијата на моделот на тековната шема. Многу е важно предвидените одговори од тековната шема што е воспоставена да бидат колку што е можно поблиски до реалните, што е начин за тестирање на моделот. На сликите може да се забележи дека тоа е така во сите случаи, што укажува дека моделот произведува робустни резултати. Потоа, „ОЕЦД“, „квдратен корен“ и „исплатливост на работата“ се однесуваат на трите шеми што ги симулираме (види табела 2).

Слика 1. ги претставува одговорите на понудата на работна сила за самци. Кога се набљудува целиот примерок на самците, резултатите од првите две шеми укажуваат дека се избегнува неактивноста на пазарот на труд (не се зголемува неучеството), но има мала реакција на самците да преминат од цело работно време кон скратено работно време. Првиот резултат е воден од конструкцијата во која ГМД не ја надминува минималната плата, додека вториот од конструкцијата дека ГМД се додава на заработениот доход додека не се достигне максимумот предвиден со еквивалентната вредност по семејство. Реакцијата на шемата за „исплатливост на работата“ е уште поверојатна и посилен. Шемата за „исплатливост на работата“ ги извлекува самците од неучество, за сметка на скратеното и целото работно време. Интересот за работа со скратено работно време се зголемува за 3,5 пати од сегашната поставеност, додека склоноста кон работа со цело работно време се зголемува за 4,8 п.п. Тоа се значајни резултати водени од конструкцијата на шемата во која ако лицето не заработи доход, тогаш ГМД станува минимален за лицето да се извлече од апсолутна, но не секогаш и од релативна сиромаштија. Според тоа, шемата поттикнува активирање бидејќи работењето е предуслов за добивање поголем надомест од тој што е утврден со апсолутната линија на сиромаштија.

Сепак, читателите мора да запомнат дека тоа се одговорите од страната на понудата, кои треба да се поврзат со соодветната побарувачка за да се претворат во реални работни места, што е веројатна претпоставка, со исклучок на работните места со скратено работно време, кои не се вообичаени за пазарот на труд во Македонија.

Поделбата на примерокот на сиромашни и на несиромашни, како и на мажи и на жени, доведува до слични заклучоци. Сепак, резултатите од шемата за „исплатливост на работата“, иако се посилни од тие во другите две шеми, се послаби за несиромашните и за мажите. Таквиот резултат е очекуван бидејќи надоместот е поддоминантен на левата страна од распределбата на доходот (каде што се претставени сиромашните), а, исто така, претежно ќе ги поттикне жените затоа што нивното неучество е поголемо на македонскиот пазар на труд.

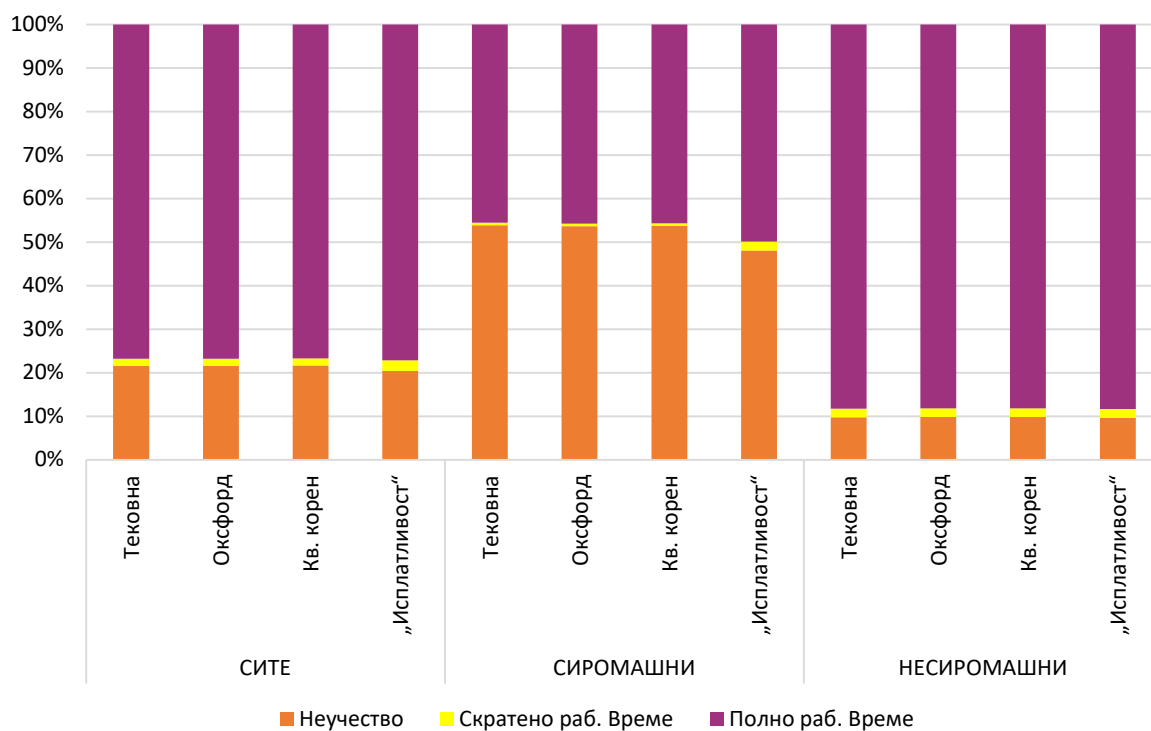
Слика 1 – Одговори на понудата на работна сила за самци

Извор: Пресметки на авторите.

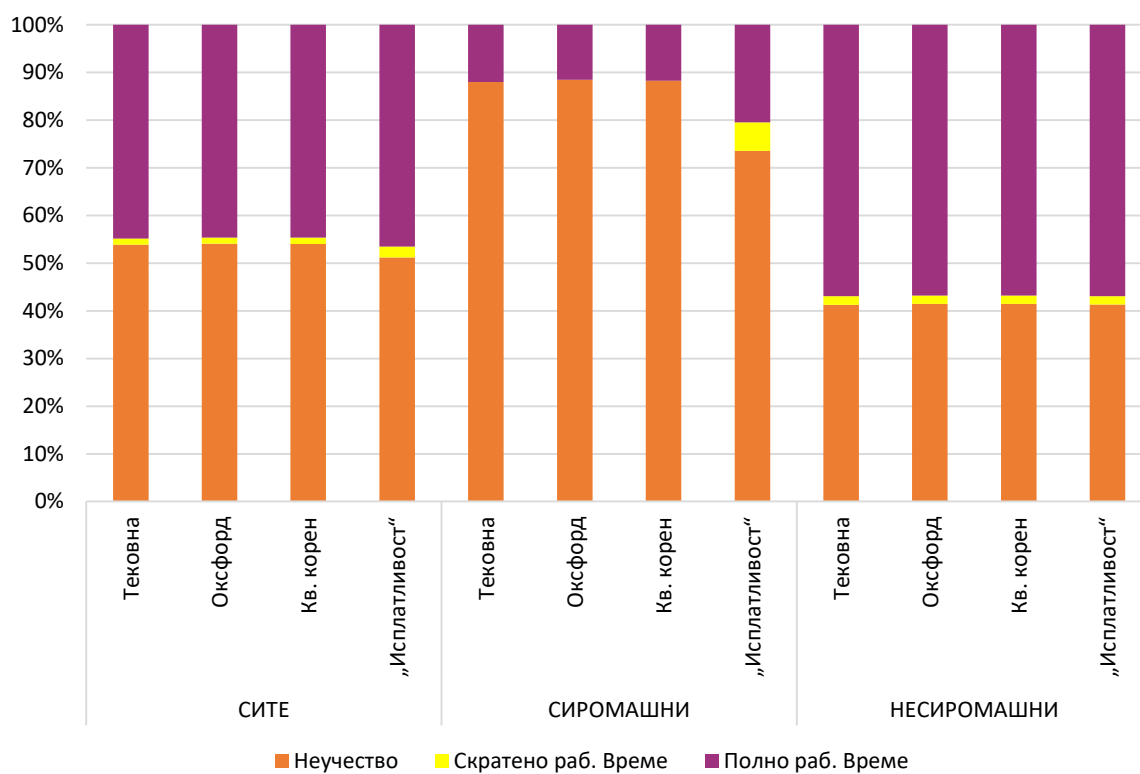
Слика 2. и **Слика 3.** соодветно ги претставуваат резултатите за машкиот и за женскиот партнер во двојките. Генерално, двете слики укажуваат дека одговорите на понудата на работна сила за двојките се послаби, отколку кај самците, што претежно би можело да се должи на фактот дека надоместот се мери / споредува со една минимална плата. Очекувано, одговорите се малку повисоки кај „исплатливост на работата“ шемата, но сепак, послаби отколку кај самците, иако трендот на реакциите е сличен: намалување на неактивноста за сметка на работата со цело работно време и со скратено. Реакциите се уште понагласени кај сиромашните, а особено кај сиромашните жени, додека кај несиромашните двојки нема реакција.

Слика 2 – Одговори на понудата на работна сила за мажи во двојки

Извор: Пресметки на авторите.

Слика 3 - Одговори на понудата на работна сила за жени во двојки

Извор: Пресметки на авторите.

8. Заклучок

Целта на студијата е да предложи опции за реформа на системот за социјална помош во Македонија преку воведување шема за гарантиран минимален доход (ГМД). Дизајнираме и симулираме три различни шеми за ГМД, кои ги земаат предвид главните проблеми на моментниот систем за социјална помош во земјата, како и искуствата и дизајнот на шемите за ГМД во земјите од ЕУ.

Методологијата во оваа студија е составена од два дела: МК-MOD – микросимулациски модел за даноци и надоместоци во Македонија (кој припаѓа на ЕВРОМОД (EUROMOD) - симулациски модел за даноци и за надоместоци на Европската унија) и МК-Labour – структурен модел за понуда на работна сила во Македонија. Двата модела формираат бихевиористички микросимулациски модели за даноци и надоместоци.

Симулациите покажуваат дека во сите три случаи / дизајни, релативната сиромаштија се намалува од моментните 31,1 процент (25,3 проценти со тековниот систем на социјална помош) на речиси 20 проценти. Шемата за ГМД која се базира на скалата за еквивалентност на ОЕЦД (старата оксфордска шема) произведува најголемо намалување на сиромаштијата, до 21,1 процент, иако сиромаштијата значително се намалува (до 22 проценти) и со другите две шеми. Апсолутната сиромаштија е целосно искоренета во трите шеми. Доходовната нееднаквост се подобрува за 5 п.п. (Џини) и за околу една третина (s_{80} / s_{20}), со слични резултати кај трите програми. Сепак, кога трите шеми се споредуваат една со друга, „старата оксфордска“ шема произведува најповолни резултати за животниот стандард, а шемата за исплатливост на работата најмалку поволни резултати. Меѓутоа, разликите меѓу трите шеми не се статистички значајни.

Моделот за понуда на работна сила, кој го испитува потенцијалниот ефект на шемите врз дестимулацијата за работа, покажува дека трите шеми имаат поголем ефект врз поттикнувањето на самците да се вклучат во пазарот на труд, во споредба со двојките. Меѓутоа, сите три шеми не произведуваат дестимулации и успеваат да не ги втурнат луѓето од неактивност и инертна потрага по работа. Реакциите на пазарот на труд се уште понагласени кај сиромашните, а особено кај сиромашните жени, додека кај несиромашните двојки нема реакција. Постои мала супериорност на шемата за ИСПЛАТЛИВОСТ НА РАБОТА во овој однос, во споредба со другите две шеми, што е очекувано бидејќи основната цел на оваа шема е да поттикне активирање и да ја намали дестимулацијата за работа.

Според тоа, не даваме силна препорака до Владата за тоа која шема за ГМД да ја воведи. Место тоа, одлуката за оптималната или соодветната шема треба да ја донесе Владата (всушност, општеството), врз основа на идеологијата и приоритетот што се дава на еднаквоста наспроти ефикасноста. Особено, првите две шеми се инхерентно фокусирани на еднаквост и прераспределба на доходот кон најранливите граѓани. Иако, условите што ќе бидат дел од шемата додаваат елемент на ефикасност, во случај на нивно строго спроведување. Третата шема има цел наоѓање рамнотежа меѓу еднаквоста и ефикасноста, односно обезбедување

минимален животен стандард за најсиромашните, но, исто така, и давање стимулации за работа и можност за самоефикасност.

Сепак, постојат неколку прашања што сакаме да ги поставиме во врска со техниките и со резултатите од симулацијата, а кои се важни за процесот на советување за политиките:

- Во рамки на симулацијата на трите шеми / сценарија, претпоставуваме дека сите квалификувани семејства ќе поднесат барање и ќе ја добијат социјалната помош. Поточно, во рамки на моделот, социјалната помош им ја доделивме на сите квалификувани семејства (стапка на користење од 100 проценти). Реалноста од другите земји покажува дека стапката на користење понекогаш може да биде многу ниска, што значи дека би можеле да го прецениме ефектот на шемите врз сиромаштијата, но, исто така, и трошоците на шемите. Во рамки на тековното администрирање на СПП, нема можност да се утврди стапката на користење, па дури ни стапката на одбивање на барателите. Оттука, ги советуваме креаторите на политиките, во случај на реформа, да вложат големи напори за информирање на граѓаните / подигнување на свеста за програмата, да им помогнат во поднесување на барањата и особено да ги досегнат тие на кои им е најпотребно (за кои најчесто е помалку веројатно дека ќе поднесат барање и ќе ја искористат помошта поради недостиг од свесност, незнаење или недоволна писменост).
- Независно од видот на шемата за ГМД, која властите ќе ја подготват и спроведат, програмата мора да содржи силна компонента за активирање. Како што објаснивме претходно, програмата за исплатливост на работата има вградена компонента за активирање, односно обезбедува стимулации за сиромашните, невработени лица да бараат работа и да прифаќаат понуди за работа. Од друга страна, другите две програми треба да предвидат силни услови. Тие услови, обично, се поврзани со активноста на пазарот на труд, активно барање работа, задолжително учество во програми за социјална интеграција, учество во стручно оспособување итн. Законодавството што ќе се изработи за воведување на новиот систем мора многу јасно да дефинира што може да се смета за активно барање работа, кои понуди за работа не може да се одбијат итн. За лицата што не се способни за работа, шемите може да вклучуваат услови за учество во одредена општествено корисна работа, волонтирање итн.
- Меѓутоа, строгото спроведување на условите наметнува силна координација меѓу ЦСР, Агенцијата за вработување, но и системот за обука и за едукација на возрасни, со цел да се обезбеди пристап на ранливите граѓани до образование, обука и вработување. Таквите координирани активности може да помогнат да се избегне стапицата на сиромаштија и магичниот круг на сиромаштија, кој се пренесува од една на друга генерација.
- Предлагаме во првите четири години од воведувањето на системот, властите да не се фокусираат на проверка дали барателите имаат одреден неформален приход, дали примаат дознаки и слично. Тоа е важно за да се

избегнат некои ситуации од минатото кога еднократен прилив кај корисниците предизвика тие да го загубат правото на СПП. Откако системот ќе биде добро воспоставен, спроведувањето ќе се одвива непречено и податоците ќе бидат анализирани, тогаш може да се донесат одредби поврзани со дополнителниот (неформален) приход (повторно, врз основа на искуството од земјите на ЕУ).

- Воведувањето на која било од трите предложени шеми за социјална помош наметнува промена на сегашната организација на работата на ЦСР. Особено, сегашниот систем за решавање предмети каде што секој социјален работник управува еден вид програма за социјална помош треба да се замени со систем за управување предмети. Во вториот случај, социјалниот работник ќе работи со домаќинството / семејството за сите видови поддршка (всушност, ќе има еден вид поддршка, но конкретната поддршка што му се доделува на семејството е поврзана со одредени услови кај лицата како што се здравјето, деца во домаќинството итн.).
- Сегашниот систем за социјална помош во Македонија се базира на поддршка на домаќинствата. Симулациите претставени погоре, од друга страна, се поврзани со семејството. Тоа се должи на фактот што моделот за понуда на работна сила и предвидувањата се поврзани со одлуките што се донесуваат во едно семејство, односно семејството не може да има повеќе од двајца возрасни што се повозрасни од 26 години. Тоа не мора да значи дека системот треба да се преориентира кон семејство (како системот пред 2000 година), иако дизајнот на шемите може да ги земе предвид аргументите што се користеа при преминувањето кон овој систем. На пример, ако две семејства живеат во ист дом (баба и дедо, родители и деца), тогаш нивото на поддршката што им следува ќе биде намалено за одреден процент или апсолутен износ (за да се земе предвид делењето на комуналните и слични трошоци).

9. Литература

- Bishop, J., Grodner, A., Liu, H. and Zarco, I.A., (2014) Subjective poverty equivalence scales for Euro Zone countries. *The Journal of Economic Inequality*, 12(2), p.265–278.
- Buhmann, B., L. Rainwater, G. Schmaus, and T. M. Smeeding, (1988) Equivalence Scales, Well-being, Inequality, and Poverty: Sensitivity Estimates Across Ten Countries Using the Luxembourg Income Study (LIS) Database, *The Review of Income and Wealth*, 34, 115-42.
- Clavet, N. J., Duclos, J.-Y., and Lacroix, G. (2013) Fighting poverty: Assessing the effect of guaranteed minimum income proposals in Quebec. *Canadian Public Policy*, 39(4): 491-516.
- Crepaldi, C., Da Roit, B., Castegnaro, C. and Pasquinelli, S. (2017) Minimum Income Policies in EU Member States. European Union. Available at: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>.
- De Vos, K. and Zaidi, M.A. (1997) Equivalence Scale Sensitivity of Poverty Statistics For The Member States of The European Community. *Review of Income and Wealth*, 43(3), p.319-333.
- EMIN network (2015) Toward adequate and accessible Minimum Income Schemes in Europe Analysis of Minimum Income Schemes and roadmaps in 30 countries participating in the EMIN project Synthesis report. Directorate-General for Employment and Social Affairs and Inclusion. Available at: http://www.armutskonferenz.at/files/emin_synthesisreport-2014_en.pdf.
- Farinha Rodrigues, C. (2004) The Redistributive Impact of the Guaranteed Minimum Income Programme in Portugal. Paper of the Department of Economics, ISEG - School of Economics and Management, University of Lisbon. Available at: <http://pascal.iseg.utl.pt/~depeco/wp/wp092004.pdf>

- Figari F., Matsaganis M. and Sutherland, H. (2013) Are European social safety nets tight enough? Coverage and adequacy of Minimum Income schemes in 14 EU countries. *International Journal of Social Welfare*, 22(1), p. 3-14.
- Förster, M. (1994) Measurement of Low Incomes and Poverty in A Perspective of International Comparisons. OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers, No.14.
- Frazer, H. and Marlier, E. (2016) Minimum Income Schemes in Europe, A study of national policies. Brussels: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion.
- Hagenaars, A. J. M., *The Perception of Poverty*. North-Holland, Amsterdam, 1986.
- Heckman, J.J. (1979) Sample Selection Bias as a Specification Error. *Econometrica*, 47(1):153-161.
- Keane, M. P., and R. A. Moffitt (1998) A Structural Model of Multiple Welfare Participation and Labor Supply. *International Economic Review*, 39:553–589.
- Mastrogiacomo, M. N.M. Bosch, M.D.A.C. Gielen, and E.L.W. Jongen. (2013) A structural analysis of labour supply elasticities in the Netherlands. CPB Discussion Paper 235, The Hague.
- McClelland, R., and S. Mok. (2012) A Review of Recent Research on Labor Supply Elasticities. Working Paper no. 2012-12. Washington, D.C.:Congressional Budget Office.
- Mojsoska-Blazevski, N., Petreski, M. and Petreska, D. (2015) Increasing labour market activity of poor, females and informal workers: Let's make work pay in Macedonia. *Eastern European Economics*, 53(6):466-490.
- OECD (1982) *The OECD List of Social Indicators*, Paris.
- OECD (2011) *Divided We Stand – Why Inequality Keeps Rising*, Paris.
- Pena-Casas, R. and Ghailani, D., Sabato, S. and Nicaise, I. (2013), Towards a European minimum Income, European Economic and Social Committee, No

EESC/COMM/03/2013. Available at: <http://www.eesc.europa.eu/en/our-work/publications-other-work/publications/towards-european-minimum-income>

Petreski, M., Mojsoska-Blazevski, N. and Petreski, B. (2014) Gender wage gap when women are highly inactive: Evidence from repeated imputations with Macedonian data. *Journal of Labor Research*. 35(4):393-411.

Saez, E. (2010) Do Taxpayers Bunch at Kink Points? *American Economic Journal: Economic Policy*, 2(3): 180–212.

Van Soest, A. (1995) Structural models of family labor supply: A discrete choice approach. *Journal of Human Resources*, 30:63-88.

Vidovic, H., Gligorov, V., Hauptfleisch, R., Holzner, M., Korolkova K. and Natter, M. (2011) Developing Efficient Activation Approaches and Identifying Elements for regional Cooperation in the Western Balkans. The Vienna Institute for International Economic Studies Research Report, No. 374. Available at: <http://ideas.repec.org/p/wii/rpaper/rr374.html>.

World Bank (2013) *Activation and Smart Safety Nets in the Western Balkans: The Case of FYR Macedonia*. Washington, DC: World Bank.

Фото: pixbay.com, pexels.com

Табела 9 – Одговори на понудата на работна сила за самци

		Неучество	Работа со скратено работно време	Работа со цело работно време
СИТЕ САМЦИ	Реална	43,3%	2,0%	54,8%
	Тековна	43,9%	2,0%	54,1%
	ОЕЦД	43,0%	3,9%	53,1%
	Квадратен корен	42,9%	4,0%	53,1%
	Исплатливост на работа	34,4%	6,7%	58,9%
СИРОМАШНИ САМЦИ	Реална	78,2%	1,3%	20,5%
	Тековна	78,7%	1,3%	20,1%
	ОЕЦД	76,7%	3,1%	20,2%
	Квадратен корен	76,6%	2,7%	20,7%
	Исплатливост на работа	66,5%	9,1%	24,3%
НЕСИРОМАШНИ САМЦИ	Реална	5,4%	2,7%	91,9%
	Тековна	6,3%	2,7%	91,0%
	ОЕЦД	7,1%	4,7%	88,2%
	Квадратен корен	6,5%	5,2%	88,3%
	Исплатливост на работа	3,8%	4,0%	92,2%
МАЖИ САМЦИ	Реална	40,7%	1,2%	58,1%
	Тековна	41,5%	1,2%	57,3%
	ОЕЦД	41,0%	3,2%	55,8%
	Квадратен корен	41,1%	3,1%	55,8%
	Исплатливост на работа	38,1%	3,2%	58,7%
ЖЕНИ САМЦИ	Реална	46,4%	2,9%	50,7%
	Тековна	46,9%	2,9%	50,2%
	ОЕЦД	45,7%	4,6%	49,7%
	Квадратен корен	45,6%	4,8%	49,6%
	Исплатливост на работа	37,6%	8,5%	54,0%

Извор: Пресметки на авторите.

Табела 10 – Одговори на понудата на работна сила за мажи во двојки

		Неучество	Работа со скратено работно време	Работа со цело работно време
СИТЕ	Реална	21,6%	1,6%	76,8%
	Тековна	21,6%	1,6%	76,8%
	ОЕЦД	21,6%	1,6%	76,8%
	Квадратен корен	21,6%	1,6%	76,8%
	Исплатливост на работа	20,4%	2,4%	77,2%
СИРОМАШНИ	Реална	53,9%	0,6%	45,5%
	Тековна	53,9%	0,6%	45,5%
	ОЕЦД	53,7%	0,6%	45,7%
	Квадратен корен	53,7%	0,6%	45,7%
	Исплатливост на работа	48,1%	2,1%	49,8%
НЕСИРОМАШНИ	Реална	9,7%	2,0%	88,3%
	Тековна	9,7%	2,0%	88,3%
	ОЕЦД	9,8%	2,0%	88,2%
	Квадратен корен	9,8%	2,0%	88,2%
	Исплатливост на работа	9,6%	2,1%	88,3%

Извор: Пресметки на авторите.

Табела 11 – Одговори на понудата на работна сила за жени во двојки

		Неучество	Работа со скратено работно време	Работа со цело работно време
СИТЕ	Реална	53,9%	1,3%	44,8%
	Тековна	53,9%	1,3%	44,8%
	ОЕЦД	54,1%	1,3%	44,6%
	Квадратен корен	54,0%	1,3%	44,7%
	Исплатливост на работа	51,2%	2,3%	46,5%
СИРОМАШНИ	Реална	88,0%	0,0%	12,0%
	Тековна	88,0%	0,0%	12,0%
	ОЕЦД	88,4%	0,0%	11,6%
	Квадратен корен	88,3%	0,0%	11,7%
	Исплатливост на работа	73,5%	6,0%	20,5%
НЕСИРОМАШНИ	Реална	41,3%	1,8%	57,0%
	Тековна	41,3%	1,8%	57,0%
	ОЕЦД	41,4%	1,8%	56,8%
	Квадратен корен	41,4%	1,8%	56,8%
	Исплатливост на работа	41,3%	1,8%	56,9%

Извор: Пресметки на авторите.

